

PIETERSPLAS

G. Kurstjens & B. Peters, 2009. Maas in Beeld, Pietersplas,

Riviertraject:	Bovenmaas
Provincie:	Limburg
Gemeente:	Maastricht
Stad/dorp	Heugem
Start natuurontwikkeling:	1998
Eigendom:	Stichting het Limburgs Landschap
Oppervlakte:	16 ha (landgedeelte)
Toegankelijkheid:	vrij toegankelijk

Soortgroep	Voor natuurontwikkeling		Na natuurontwikkeling		Beoordeling ontwikkeling
	Aantal bijzondere soorten (* = alle soorten)	waarvan op Rode Lijst	Aantal bijzondere soorten (* = alle soorten)	Waarvan op Rode Lijst	
Flora	20	10	35	12	
Broedvogels	19	5	21	4	
Dagvlinders	9-10 *	1	24 *	2	
Libellen	?	?	13 *	0	
Sprinkhanen	?	?	8 *	1	
Overige groepen					Klein vliegend hert, Bever, Hermelijn, Meerkikker

1.1 GEBIEDSBESCHRIJVING

Het natuur- en recreatiegebied Pietersplas ligt tussen Heugem en Oost-Maarland op het traject van de Boven- of Stadsmaas. Vanaf de jaren '50 is in fasen grind gewonnen waarbij de Pietersplas (ook wel grindgat Oost-Maarland genoemd) is ontstaan. In de plas is indertijd een groot eiland aangebracht. In 1998 is een groot deel van het water en een deel van de oevers eigendom geworden van Stichting het Limburgs Landschap (figuur 1).

Van oorsprong was dit traject een ondiepe, lokaal vlechtende grindrivier met veel eilanden zoals de Kleine Weerd en Hoge Weerd (figuur 2). In de tweede helft van de 19^e eeuw is begonnen met de normalisatie en kanalisatie van de Bovenmaas. De ligging van de Maas is toen ter hoogte van het onderzoeksgebied nauwelijks gewijzigd. De grootste karakterverandering van dit traject vond plaats door de aanleg van de stuw van Borgharen tussen 1918 en 1929. Grindbanken en ondieptes verdwenen en de rivier kreeg een constante, sterk verhoogde laagwaterstand (van ca. 41,5 + NAP voorheen naar 44,06 m +NAP nu).

Rond 1925 bestond het onderzoeksgebied uit boomgaarden, populierenbosjes, hooilanden en enkele akkers (In Preer, Oosterdriesen). Net ten zuiden van kasteel De Hoogenweerth (uit 1498) groeide wat ooibos. Hier lag ook een laagte, een restant van een oude Maasloop. Vanuit Gronsveld stroomde een beekje (de Zeep) richting de Maas. Na afloop van de grindwinning is de Zeep rond de plas gelegd. Het huidige natuurgebied bestaat vrijwel geheel uit aangevulde oevers van de kunstmatige grindplas. Dit heeft plaatsgevonden in de jaren '80 en '90 (Overmars, 1991). Alleen de directe omgeving van het kasteel en een smalle strook langs de Maas zijn gespaard bij de grindwinning. De aangevulde gronden (vooral met lemig materiaal) zijn nadien niet meer in intensief agrarisch gebruik geweest en dus niet meer extra bemest. De noordoever was in gebruik als dagstrand met zandige oever en de landtong was een ponywei.

Vanaf 1998 vindt op een groot deel van de oevers extensieve begrazing plaats met enkele paarden. Geleidelijk heeft de landtong zich ontwikkeld tot een mozaïek van grasland, ruigte, hardhoutooibos en –struweel.

1.2 INRICHTING

De volgende inrichtingsmaatregelen hebben plaatsgevonden:

- Inrichting van een begrazingseenheid met rasters, hekwerken, poortjes en borden (1998); daarbij is ook een recreatiestrand heringericht.
- Een eiland op het noordoostelijk deel van de landtong is al voor 1998 ingericht als naturistenterrein. Dit is gescheiden van het natuurgebied door een sloot en een aangeplante bomensingel en maakt geen onderdeel uit van het begraaide natuurterrein. De rest van het gebied wordt overigens ook regelmatig door naturisten benut.
- Na de verplaatsing van watersportvereniging "Maasvogels" naar een nieuwe locatie ten noorden van de jachthaven bij Hoogenweerth (2008), is dit terrein gesaneerd. De oevers zijn heringericht met enkele schiereilandjes en het populierenbos is gekapt. Langs de noordoostzijde van de plas is in 2007 een langwerpige terp aangelegd van de grond uit twee dekgronddepots die hier nog lagen van de periode tijdens de grindwinning. Deze terp heeft als doel om bij hoogwatersituaties te voorkomen dat er ter hoogte van Maastricht een hoogwaterpickje zou ontstaan. Dit pickje werd verwacht op basis van modelberekeningen, na de ontgrinding ten behoeve van de jachthavenverplaatsing in noordelijke richting (meded. Arjan Ovaa).

1.3 BEHEER

- Sinds 1998 jaarrondbegrazing met Konikpaarden in een totale dichtheid van ca. 1 dier per 4 ha. In 2009 liepen er 3 Koniks in het terrein.
- Het gebied ten noorden van de Zeep wordt gemaaid.

Figuur 1. Overzicht van natuurgebied Pietersplas.

Figuur 2. Topografische rivierkaart (ca. 1847) van het Maastrajct tussen St. Pieter en Heugem ten zuiden van Maastricht. Kasteel Hoogenweerth is goed zichtbaar alsook de voormalige loop van de Zeep en een restant van een oude rivierloop langs Heugem. Net ten zuiden van de monding van de Zeep lag een voetveer en een douanekantoor.

De Zeep met op achtergrond de St. Pietersberg (links) en heringerichte oever van het voormalige terrein van de watersportvereniging aan de oostzijde van de plas (onder) (foto's Gijs Kurstjens).

1.4 RESULTATEN

1.4.1 Flora

Situatie voor natuurontwikkeling (tot 1998)

Er is één historische opname bekend van de Maasoever ter hoogte van Gronsveld (Cohen Stuart in 1955) met bijzondere soorten als Goudhaver, Kleine pimpernel, Ruige weegbree en Zachte haver. Daarnaast is het voorkomen van Harige ratelaar en Karwijvarkenskervel bekend van de Maasweiden bij Heugem en Gronsveld (de Wever (1918, 1942/1943).

In 1983 is het kilometerhok 177/314 met kasteel Hoogenweerth en de Pietersplas onderzocht door de Plantenwerkgroep van het Natuurhistorisch Genootschap. De grindwinning was daar toen nog volop aan de gang. Soorten als Bermooievaarsbek, Donderkruid, Grote leeuwenklauw, Gulden sleutelbloem, Knolsteenbreek, Rode ogentroost, Wilde marjolein en Wondklaver zijn toen genoteerd. Het is niet zeker of al deze soorten ook binnen de grenzen van het huidige natuurgebied groeiden. Bij het kasteel zijn Gele anemoon en Maarts viooltje aangetroffen en deze groeien er nog steeds.

Na de grootschalige grindwinning vanaf de jaren '80, maar nog voor de start van natuurontwikkeling, groeide er langs de Zeep lokaal Kruipend zenegroen, Ruige leeuwentand en Zomerfijnstraal (1994, 1997) (gegevens Provincie Limburg, Waterschap Roer en Overmaas).

Het noordelijk deel van de landtong langs de Maas (het deel dat binnen het kilometerhok 176-314 valt) is in 1996 door FLORON onderzocht. Toen zijn Boskortsteel, Kleine pimpernel (1 ex.), Rijstgras, Rode ogentroost, Ruig hertshooi, Slangenlook en Stinkende ballote gevonden. De landtong was indertijd nog een relatief kaal en open terrein met her en der jonge bos- en struweelopslag. Ten noorden van het kasteel groeiden bovendien Groot glaskruid en Viltroos.

Langs de oevers van de plas ontbraken waterplanten in 1991 (Overmars e.a., 1992). De Maas is in 1991 en 1996 (Verbeek e.a., 1996) onderzocht op het voorkomen van waterplanten. Opvallend is het voorkomen van Gele plomp op dit traject, evenals het ontbreken van Rivierfonteinkruid. In 1996 groeide er in de Maas ook Schedefonteinkruid, Kalmoes en Mattenbies.

Geconcludeerd kan worden dat na de ontgrinding, maar voor de start van het begrazingsbeheer ongeveer 20 bijzondere plantensoorten in het gebied groeiden (figuur 3). Deze groeiden vrijwel alle op de onvergraven delen van de landtong. Bij de ontgrinding van de rest van de uiterwaard zijn in ieder geval soorten als Gewone agrimonie, Kamgras, Knolsteenbreek, Ruige weegbree, Wondklaver en Zachte haver weg gegraven.

Sinds natuurontwikkeling (vanaf 1998)

In juli 2001 is het gehele terrein tijdens één zomerbezoek onderzocht door G. van den Brink (SLL), in 2002 door het Natuurhistorisch Genootschap en in 2004 is het noordelijk deel van de landtong langs de Maas opnieuw geïnventariseerd door FLORON. Nieuw aangetroffen soorten waren Beemdkroon, Daslook (1 ex.), Gewone agrimonie, Hangende zegge (1 ex.), Hondstarwegras (vier groeiplaatsen met ca. 20 ex.), Kruisbladwalstro en Witte munt. In de Zeep groeide in 2001 Vlottende waterranonkel. Tijdens deze eerste periode van natuurontwikkeling (1998 t/m 2004) zijn in totaal 25 indicatieve soorten aangetroffen (figuur 3). Slechts enkele soorten zijn na 1998 niet meer aangetroffen: Donderkruid, Goudhaver, Kleine pimpernel en Ruige leeuwentand.

Het onderzoek in 2009 laat zien dat het aantal bijzondere soorten nog verder is toegenomen. Er zijn maar liefst 9 nieuwe soorten ten opzichte van 2004 gevonden waaronder Adderwortel, Beemdooievaarsbek, Blaassilene, Borstelkrans, Harige ratelaar, Kamgras, Pijlkruidkers, Ronde ooievaarsbek en Ruig klokje. Slechts enkele soorten zijn niet teruggevonden of over het hoofd gezien: Daslook, Hangende zegge, Hondstarwegras en Vlottende waterranonkel.

Nieuwe vondsten in 2009 van plantensoorten voor het natuurgebied Pietersplas (Harige ratelaar, Blaassilene en Adderwortel)(foto's Gijs Kurstjens).

Vooral de landtong is zich steeds meer aan het ontwikkelen tot een gevarieerd mozaïek van grazige ruigte, struweel en jong hardhoutoobos afgewisseld met enkele kleine, kort begraasde paardenweiden. Langs de oostoever van de plas ligt een jong elzenbroekbosje met een gevarieerde ondergroei van onder meer Boskortsteel en IJle zegge (figuur 5). De rest van de oever bestond in 2009 nog grotendeels uit een pioniervegetatie omdat het pas recent als natuurgebied wordt beheerd. Bijzondere soorten uit de ondergroei en de randen van open oobos en stroomdalplanten van ruige zomen zijn goed vertegenwoordigd op de landtong. Figuur 4 en 5 laten de verspreiding van enkele oobossoorten zien; vooral Boskortsteel en Springzaadveldkers zijn algemeen. Daarnaast zien we lokaal soorten als Daslook, Gevlekte aronskelk, Hondstarwegras, Ruig hertshooi, Ruig klokje, Slangenlook en IJle zegge. Stroomdalplanten als Beemdkroon, Gulden sleutelbloem en Kruisbladwalstro zijn qua verspreiding ook grotendeels beperkt tot de landtong. Wilde marjolein komt inmiddels al meer verspreid door de het gebied voor (figuur 5). De elders vaak zo talrijke Gewone agrimonie (o.a. Eijsder Beemden) is nog erg zeldzaam in dit terrein. Rode ogentroost en IJzerhard groeien vooral langs de randen van meer intensief begraasde paardenweiden. Vijfdelig kaasjeskruid groeit opvallend veel in de zone tussen de Zeep en de noordoever van de plas. Hier staat hij ook op het dekgronddepot samen met o.a. Wilde marjolein, Rode ogentroost en Zomerfijnstraal. Het keurig verspreide patroon van voorkomen doet vermoeden dat de dekgronddam is ingezaaid met een kruidenmengsel. Daarnaast hebben deze

soorten waarschijnlijk geprofiteerd van de bodemroering tijdens het grondverzet dat hier heeft plaats gevonden.

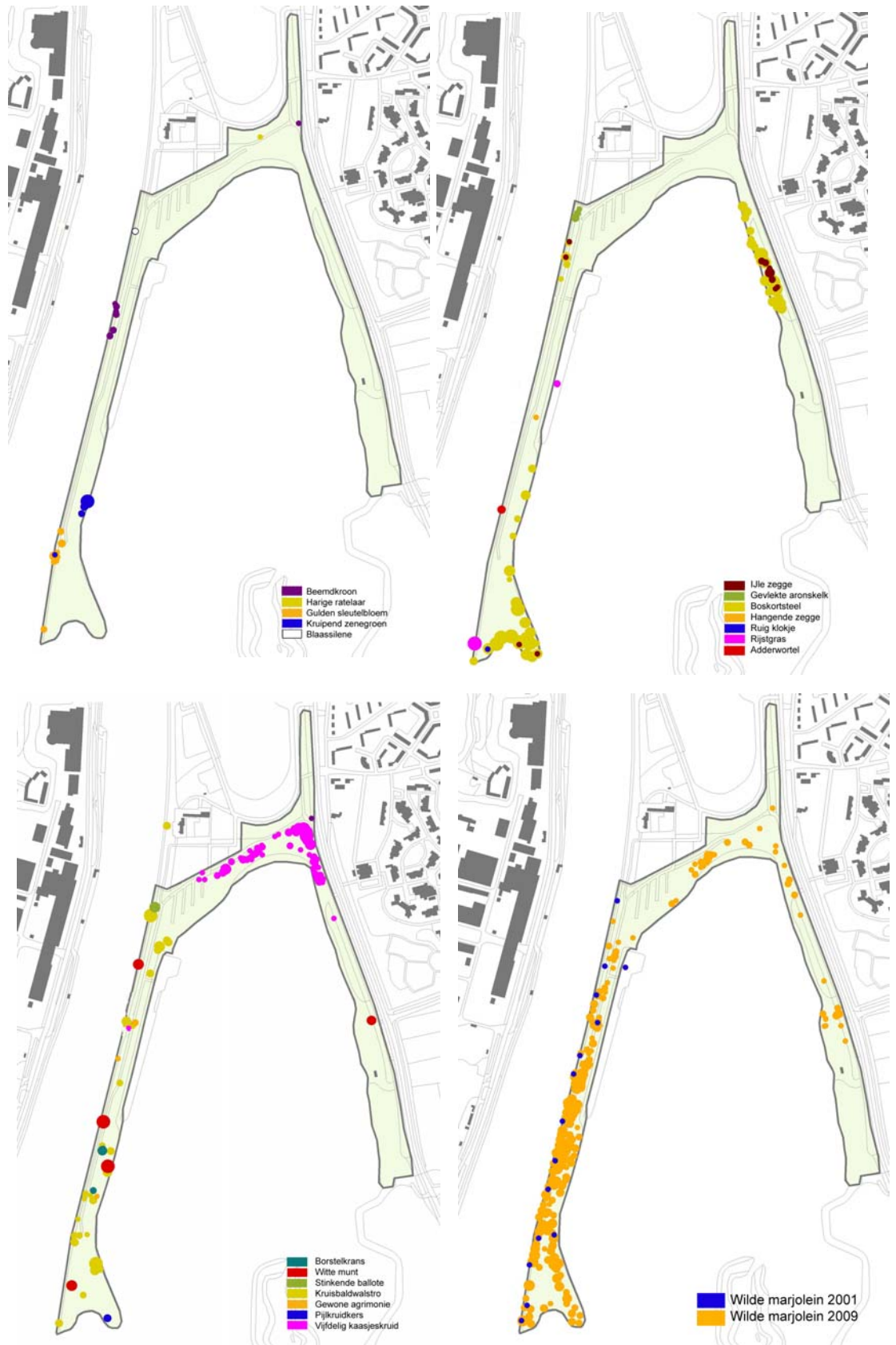
In de gemaaide delen aan de noordzijde van de Zeep groeien veel soorten uit het Glanshaverhoiland. Tussen het Groot streepzaad en de Rode klaver groeit lokaal veel Bermooievaarsbek, en werden Harige ratelaar (1 ex.) en lokaal Kamgras aangetroffen.

Waterplanten zijn goed vertegenwoordigd in de Zeep en de in de Maasoever. Zeldzame soorten ontbreken echter. Grote delen van de Zeep staan vol met Schedefonteinkruid en lokaal ook Smalle waterpest. De bedekking varieert van 40% tot wel 80% van het wateroppervlak. De oevers van de Maas zijn over grote delen begroeid met Gele plomp en Mattenbies. Nog steeds groeit op dit traject geen Rivierfonteinkruid.

Figuur 4. Verspreidingskaarten van Daslook, Hondstarwegras, Ruig hertshooi in 2004 en 2009, IJzerhard in 2001 en 2009, en Slangenlook in 1996 en 2009.

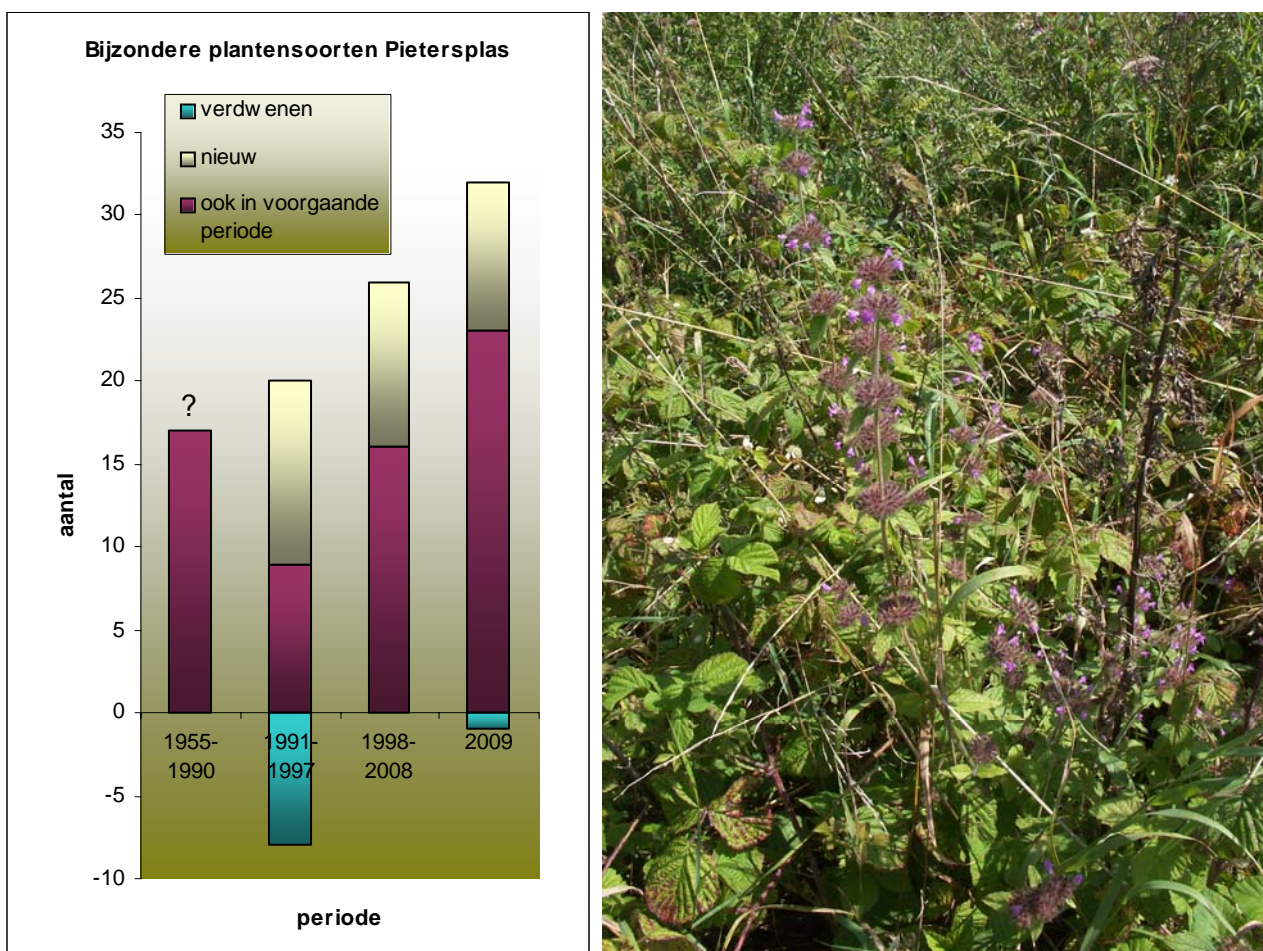
Het onderzoek laat zien dat veel bijzondere soorten zich sinds de verandering van het beheer in 1998 sterk hebben uitgebreid en dat zich nog steeds nieuwe soorten vestigen.

Figuur 5. Verspreidingskaart van indicatieve grasland-, oobos-, zoom- en stroomdalsoorten in 2009.

Ondanks de kunstmatige ontstaansgeschiedenis van het gebied ontwikkelen er zich momenteel goede voorbeelden van hardhoutstruweel en hardhoutoibos (foto's Bart Peters).

Figuur 3. Overzicht van de ontwikkeling van het aantal indicatieve plantensoorten op de noordoever van de Pietersplas in de periode 1955-1990, de periode 1991-1997 en twee perioden na de start van natuurontwikkeling (1998 t/m 2008) en 2009. Rechts: Borstelkrans (foto Bart Peters).

Tabel 1. Voorkomen van bijzondere plantensoorten voor en na natuurontwikkeling in het natuurgebied Pietersplas († = vermoedelijk verwilderd).

Soort	1955-1990	1991-1997	1998-2008	2009
Adderwortel				*
Beemdkroon (RL)		*	*	*
Beemdooievaarsbek †				*
Bermooievaarsbek	*	*	*	*
Blaasilene				*
Borstelkrans (RL)				*
Boskortsteel		*	*	*
Daslook			*	?
Donderkruid	*	*		
Dubbelkelk	*			
Gevlekte aronskelk		*	*?	*
Gewone agrimonie (RL)	*		*	*
Goudhaver (RL)	*	*		
Grote leeuwenklauw (RL)	*			
Gulden sleutelbloem (RL)	*	*?	*	*
Hangende zegge (RL) †			*	?
Harige ratelaar (RL)				*
Hondstarwegras			*	*?
Kamgras (RL)	*			*
Kleine kaardenbol			*	*
Kleine pimpernel (RL)	*	*		
Knolsteenbreek (RL)	*			
Kruipend zenegroen	*	*	*?	*
Kruisbladwalstro (RL)	*	*?	*	*
Pijlkruidkers				*
Rijstgras (RL)		*	*	*
Rode ogentroost (RL)	*	*	*	*
Ronde ooievaarsbek				*
Ruige leeuwentand (RL)		*		
Ruige weegbree (RL)	*			
Ruig hertshooi (RL)		*	*	*
Ruig klokje				*
Slangenlook		*	*?	*
Smalle aster		*	*	*?
Springzaadveldkers			*	*
Stinkende ballote		*	*?	*
Vijfdelig kaasjeskruid			*	*
Vlottende waterranonkel (RL)			*	
Wilde marjolein	*	*?	*	*
Witte munt (RL)			*	*
Wondklaver (RL)	*			
Ijle zegge		*	*?	*
Ijzerhard			*	*
Zachte haver	*			
Zomerfijnstraal		*	*	*
Totaal	?	20 (10 RL)	26 (10 RL)	32-34 (11 RL)

Beeld van het voormalige ligstrand aan de noordzijde van de Pietersplas.

Wilke marjolein in ruig grasland (boven); bloeiende Slangenlook langs de beboste Maasoever (midden) en bloeiwijze van Boskortsteel die opvallend talrijk is in de ondergroei van het jonge hardhoutoibos (onder) (foto's Gijs Kurstjens).

1.5 BROEDVOGELS

Situatie voor natuurontwikkeling (tot 1998)

Gedurende de periode 1975-1981 zijn veel ornithologische gegevens verzameld. Deze geven een beeld van de broedvogelsamenstelling van het gebied voor de ontgrinding. Vooral cultuurvolgers als Gele kwikstaart, Graspieper, Kievit, Patrijs, Steenuil, Torenavalk, Veldleeuwerik maar ook Geelgors, Kneu en Grauwe gors kwamen voor. Ook de Kramsvogel broedde toen in een klein aantal in de omgeving. De Kleine plevier profiteerde van de ontgrindingswerkzaamheden (Ganzevles & Vergoossen, 1981).

Na ontgrinding is er in 1995 door de Provincie Limburg broedvogelonderzoek uitgevoerd (van Noorden, 1998). Op de oevers van de plas zijn toen 11 bijzondere soorten vastgesteld (tabel 2). Daarnaast was Bosrietzanger opvallend talrijk met 33 territoria. Ter hoogte van de camping van watersportvereniging "Maasvogels" zijn in 1995 ook twee territoria van Kramsvogel aangetroffen in een oude boomgaard. Het grote, nog relatief open eiland in de plas was toen opvallend rijk aan watervogels met een hoge concentratie van Fuut (14) en Kleine karekiet (13). Ook Bergeend (2), Knobbelzwaan (1), Krakeend (1), Kuifeend (1), Rietgors (3), Scholekster (1) en Tafeleend (2) kwamen voor. Samen met het eiland komt het totale aantal bijzondere soorten broedvogels in 1995 uit op 19 soorten.

Sinds natuurontwikkeling (vanaf 1998)

Gedurende de periode 1998 t/m 2008 zijn alleen enkele losse meldingen bekend.

In 1998 is een territorium van de Europese kanarie vastgesteld in de haag langs de Oosterweg. Zowel in 2006 (7-8 juni) als 2008 (6 t/m 14 juli) is een zingende Orpheusspotvogel gehoord in het struweel langs de Oosterweg; maar in beide gevallen (net) niet lang genoeg om van een territorium te spreken.

Regelmatig zijn ook territoria en zelfs zekere broedgevallen van de Kramsvogel vastgesteld in en nabij het onderzoeksgebied. In de periode 2004 t/m 2007 variëren de aantallen tussen de 0-2. Deze zeldzame soort broedt hier vooral in populieren.

In 2009 is het hele gebied weer door de provincie Limburg onderzocht. Het totale aantal bijzondere soorten was goed vergelijkbaar met dat van 1995.

De broedvogelbevolking bleek behoorlijk veranderd, onder meer door de verdere vegetatiesuccessie. Vooral struweelvogels zijn toegenomen zoals Geelgors, Grasmus, Koekoek, Putter en Spotvogel. Zomertortels waren in 2009 echter geheel verdwenen. Soorten van open

landschap en moeras (grote eiland) zijn sterk achteruitgegaan (Fuut, Kleine karekiet, Rietgors) of verdwenen (Graspieper, Patrijs). Vooral door sterke verbossing van het eiland is het veel minder geschikt geworden voor Kleine karekiet. Het heeft echter wel geleid tot de succesvolle vestiging van een paar Zwarte wouwen; hetgeen na eerdere broedpogingen langs de Maas (Hochter Bampd, De Brandt) nu voor het eerst een geslaagd broedgeval heeft opgeleverd! (Voskamp & Don, 2009).

Ook bijzonder waren de territoria van de pioniers aan de oostoever met Oeverloper (1) en Kleine plevier. Van de Oeverloper werden op 3 augustus twee kleine jongen waargenomen (waarneming.nl).

Tabel 2. Aantal territoria van bijzondere broedvogels in het onderzoeksgebied in 1995 en 2009 inclusief het eiland in de Pietersplas (bron: Provincie Limburg).

Soort	1995	2009	Trend
Braamsluiper	1		0
Canadese Gans	1		0
Dodaars		1	0
Fuut	17	7	-
Geelgors		2	+
Grasmus	6	15	+
Graspieper (RL)	2		-
Grauwe gans		1	0
Grote bonte specht	1	2	0
Kleine karekiet	13	4	-
Kleine plevier	2	3	0
Kneu (RL)	?	2	0
Knobbelzwaan	1	3	+
Koekoek		3	+
Krakeend	1		0
Kramsvogel (RL)	(2)	3	0
Kuifeend	1	3	+
Nijlgans	1	1	0
Oeverloper (RL)		1	0
Patrijs (RL)	3		-
Putter		1	+
Rietgors	5	1	-
Scholekster	1	1	0
Spotvogel (RL)	2	4	+
Tafeleend	2	1	0
Zomertortel (RL)	3		-
Zwarte wouw		1	0
Totaal	19 (5 RL)	21 (4)	

1.6 LIBELLEN

Voor natuurontwikkeling

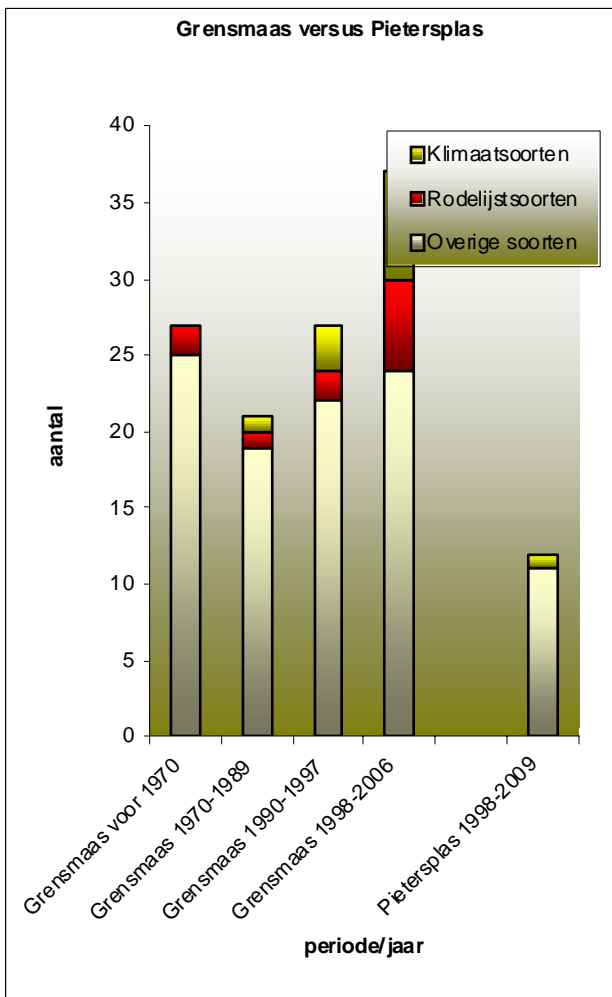
Uit de jaren '30 zijn enkele meldingen van rheofiele soorten uit de Maas gedaan uit de omgeving van de dorpen Heugem en St. Pieter: Beekrombout, Blauwe breedscheenjuffer en Weidebeekjuffer (archieff EIS). Vervolgens ontbreken waarnemingen van libellen met uitzondering van Weidebeekjuffers uit 1995 en 1997.

Sinds natuurontwikkeling (vanaf 1998)

Van de periode 1998-2008 zijn 9 algemene soorten libellen gemeld en daarmee is het gebied soortenarm (tabel 3). De soortensamenstelling vertoont veel gelijkens met die van Maasplassen in Midden-Limburg. Afgezien van het diepe grindgat, het beekje de Zeep en de gestuwde Bovenmaas ontbreken geschikte voortplantingswateren. Het onderzoek in 2009 leverde eveneens maar 8 soorten op. Het meest vermeldenswaardig zijn de tientallen Weidebeekjuffers langs de Maasoever en boven de Zeep. Het gebied behoort daarmee tot één van de soortenarmste libellengebieden langs de Maas (figuur 6).

Beverburcht op grote eiland in de Pietersplas. Op dit eiland vond in 2009 een geslaagd broedgeval van de zeldzame Zwarte Wouw plaats (foto: Boena van Noorden).

Figuur 6. Overzicht van het aantal soorten libellen langs de Grensmaas en in de Pietersplas gedurende de tijd.

Tabel 3. Libellen in de Pietersplas gedurende twee tijdsperioden. De aantallen in 2009 zijn gebaseerd op vier bezoeken (1 mei, 28 mei, 16 juli en 3 augustus). Legenda: * = 1-2, ** = 3-9, *** = 10-49, **** = 50-100 en ***** >100.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	1998-2008	2009
Azuurwaterjuffer	<i>Coenagrion puella</i>	+	
Blauwe breedscheenjuffer	<i>Platycnemis pennipes</i>		*
Blauwe glazenmaker	<i>Aeshna cyanea</i>	+	
Bloedrode heidelibel	<i>Sympetrum sanguineum</i>	+	
Gewone oeverlibel	<i>Othetrum cancellatum</i>	+	***
Grote keizerlibel	<i>Anax imperator</i>	+	*
Houtpantserjuffer	<i>Lestes viridis</i>	+	
Kleine roodoogjuffer	<i>Erythromma viridulum</i>		*
Lantaarntje	<i>Ischnura elegans</i>	+	***
Paardenbijter	<i>Aeshna mixta</i>	+	
Platbuik	<i>Libellula depressa</i>		*
Watersnuffel	<i>Enallagma cyathigerum</i>		**
Weidebeekjuffer	<i>Calopteryx splendens</i>	+	***

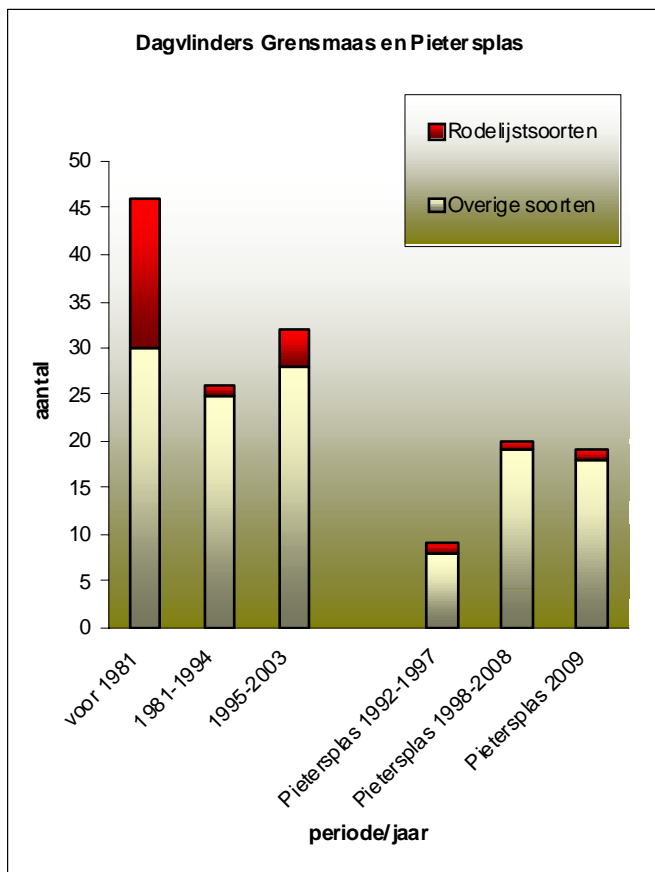
1.7 DAGVLINDERS

Voor natuurontwikkeling

Uit 1928 en 1929 zijn zes soorten gemeld uit Heugem waaronder Hooibeestje en Oranje luzernevlinder. Aangenomen moet worden dat het aantal soorten dagvlinders in het relatief intensief benutte agrarische cultuurland in de jaren '80 (voor de ontgrinding) laag lag. Begin jaren '90 zijn er enkele waarnemingen verricht van de Koninginnepage. Bijzonder is ook de waarneming van een Grote vos op 22 augustus 1995. Daarnaast zijn enkele losse meldingen bekend uit de periode 1995-1997 van zeven algemene soorten.

Sinds natuurontwikkeling (vanaf 1998)

Uit de periode 1998-2008 zijn 20 soorten bekend, vooral gebaseerd op een inventarisatie in 2003 (door Henny Kloosterboer). Gedurende deze periode zijn ook enkele bijzonderheden gemeld. Op 23 mei 2003 is een Boswitje langs de Zeep gezien. Op 16 april 2004 is een Groentje bij kasteel Hoogenweerth waargenomen. Mogelijk is deze soort afkomstig van de kleine populaties op de Sint Pietersberg. Gele luzernevlinder is gemeld op 16 september 2003 en Oranje luzernevlinder op 2 oktober 2003 (3 ex.) en 4 oktober 2007 (1 ex.). Koninginnepages zijn vrij regelmatig gezien waaronder een eileggend vrouwtje op Pastinaak op 3 augustus 2008. In 2009 is een vergelijkbaar aantal gezien (19 soorten) waaronder maar liefst vier nieuwe soorten (Bont zandoogje, Bruin blauwtje, Landkaartje en Oranje zandoogje). Hoewel geschikte waardplanten (o.a. Veldlathyrus) aanwezig zijn, is het Boswitje in 2009 niet waargenomen. Opvallend is dat indicatieve grasland- en zoomvlinders, zoals Koevinkje en Zwartsprietdikkopje, in 2009 afwezig waren. Mogelijk dat deze soorten zich in de toekomst vanuit de nabijgelegen Eijsder Beemden gaan vestigen. In totaal zijn sinds de start van natuurontwikkeling 24 soorten gezien en daarmee vormt het terrein een vrij soortenrijk gebied (figuur 7).

Figuur 7. Overzicht van het aantal soorten dagvlinders langs de Grensmaas en in het natuurgebied Pietersplas gedurende de tijd.

Tabel 4. Dagvlinders in de Pietersplas gedurende drie tijdsperioden. De aantallen in 2009 zijn gebaseerd op vier bezoeken (1 mei, 28 mei, 16 juli en 3 augustus); aangevuld met enkele waarnemingen van bijzondere soorten van waarneming.nl. Legenda: * = 1-2, ** = 3-9, *** = 10-49 en **** = 50-100.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	1992-1997	1998-2008	2009
Atalanta	<i>Vanessa atalanta</i>	*	*	*
Bont zandoogje	<i>Pararge aegeria</i>			*
Boomblauwtje	<i>Celastrina argiolus</i>	?	*	**
Boswitje	<i>Leptidea sinapis</i>		*	
Bruin blauwtje	<i>Plebeius agestis</i>			**
Bruin zandoogje	<i>Maniola jurtina</i>	*	*	***
Citroenvlinder	<i>Gonepteryx rhamni</i>		*	
Dagpauwoog	<i>Inachis io</i>	*	*	**
Distelvlinder	<i>Vanessa cardui</i>	*	*	***
Gehakelde aurelia	<i>Polygonia c-album</i>	?	*	**
Gele luzernevlinder	<i>Colias hyale</i>		*	*
Groentje	<i>Callophrys rubi</i>		*	
Groot koolwitje	<i>Pieris brassicae</i>	?	*	*
Grote vos	<i>Nymphalis polychloros</i>	*		
Icarusblauwtje	<i>Polyommatus icarus</i>	?	*	***
Klein gaderd witje	<i>Pieris napi</i>	*	*	*
Klein koolwitje	<i>Pieris rapae</i>	*	*	***
Kleine vos	<i>Aglais urticae</i>	*	*	
Kleine vuurvlinder	<i>Lycaena phlaeas</i>	?	*	*
Koevinkje	<i>Aphantopus hyperanthus</i>		*	
Koninginnepage	<i>Papilio machaon</i>	*	*	*
Landkaartje	<i>Araschnia levana</i>			*
Oranje luzernevlinder	<i>Colias croceus</i>		*	**
Oranjetip	<i>Anthocharis cardamines</i>		*	**
Oranje zandoogje	<i>Pyronia tithonus</i>			*
Totaal		9-14	20	19

In 2009 was de Distelvlinder opvallend talrijk door een grote invasie uit Zuid-Europa vanaf medio mei (foto Gijs Kurstjens).

1.8 SPRINKHANEN

Voor natuurontwikkeling (tot 1998)

Uit 1936 is het voorkomen van de Bramensprinkhaan opgegeven.

Sinds natuurontwikkeling (vanaf 1998)

Uit de periode 2001-2006 zijn 4 soorten bekend waaronder Bramensprinkhaan, Gouden sprinkhaan, Grote groene sabelsprinkhaan en Krasser. In 2004 zijn de eerste 10 exemplaren van de Gouden sprinkhaan gezien.

In 2009 zijn acht soorten vastgesteld, waaronder vrij veel Gouden sprinkhaan en Zuidelijk spitskopje. Bij bomen aan de oostzijde langs de Zeep zijn op 25 juli 2009 zes nimfen van de Boomsprinkhaan gevonden (Jo van der Coelen).

1.9 OVERIGE SOORTGROEPEN

1.9.1 Amfibieën

Lokaal is een tiental Meerkikkers gehoord langs de oever van de plas. Op de landtong worden incidenteel Bruine kikkers gezien, maar geschikte voortplantingswateren ontbreken.

1.9.2 Zoogdieren

Er zijn de afgelopen jaren waarnemingen gedaan van Bever, Hermelijn, Konijn en Vos (Jo van der Coelen). Langs de Maasoever van de landtong zijn lokaal vraatsporen van de Bever gezien. De Bever heeft een grote burcht op het grote eiland in de plas (ontdekt in 2009 door Boena van Noorden).

1.9.3 Insecten

In 2009 zijn onder meer de volgende interessante insectensoorten gezien: Klein vliegend hert, Kolibrievlinder, Penseelkever en Vals Witje. In 2008 is ook een Meikever waargenomen.

Onder een essen-boomstronk in het oobos op de landtong is een Klein vliegend hert aangetroffen (foto Gijs Kurstjens).

1.10 WERKING VAN NATUURLIJKE PROCESSEN

1.10.1 Spontane ontwikkeling

In het natuurgebied Pietersplas heeft de vegetatie zich grotendeels spontaan ontwikkeld. De graslanden en bermen rond de toegangsweg naar het Kasteel Hoogenweerth worden gemaaid. Op de zuidpunt van de landtong zijn enkele boomgroepen (met o.a. Plataan) aangeplant. De aangeplante populierenopstanden langs de Zeep zijn recent verwijderd zodat daar ruimte is ontstaan voor natuurlijke bosontwikkeling. Indien er vanuit het oogpunt van de hoogwaterveiligheid (rivierkundige ruimte) er eventueel bosopslag zou moeten worden verwijderd ligt het voor de hand om de aangeplante bomen te kappen.

Boomgroepen van Platanen op de zuidpunt van de landtong. Op de voorgrond een kenmerkende gemillimeterde paardenweide, die er bijna uitzien alsof die is gemaaid. Hier groeit veel Rode ogentroost en ook regelmatig wat IJzerhard (foto Bart Peters).

1.10.2 Hydromorfologische processen

De ruimte voor rivierdynamiek is beperkt. De oever van de rivier is grotendeels vastgelegd met breuksteen. Slechts zeer lokaal treedt wat erosie op hetgeen overigens vaak direct tot gevolg heeft dat zich daar interessante plantensoorten vestigen (zoals Blaassilene en Ronde ooievaarsbek). Vooral de westoever van de plas is lokaal ondiep door sedimentatie van slib tijdens hoge afvoeren.

1.10.3 Begrazing

Door de geringe oppervlakte kan slechts één soort grote grazer worden ingezet; in dit geval is gekozen voor paarden. Bovendien vindt een vorm van verlengde seizoensbeweidings plaats. De dieren worden namelijk bij het eerste dreigende hoogwater in de herfst naar elders verplaatst.

1.10.4 Overige processen (Kwel)

Kwel vanuit hogere plateaus treedt uit in het diepe water van de Pietersplas. In de oeverzone van de plas is nauwelijks grondwaterinvloed en kwelindicatoren ontbreken dan ook.

Procesbarometer

proces	ruimte voor processen
Spontane ontwikkeling	
Hydromorfodynamiek	
Begrazing	
Kwel	

Blauwalgenexplosie aan de noordzijde van de plas in de warme zomer van 2009. Door stroming en windwerking hoopt het zich hier op. Boven het water hing een zeer penetrante stank en de plas is hier ongeschikt om in te zwemmen (foto Bart Peters).

1.11 CONCLUSIES

1.11.1 Natuurwaarden

De noordoever van de Pietersplas heeft zich in korte tijd ontwikkeld tot een gevarieerd natuurgebied met een hoge soortenrijkdom aan planten, broedvogels, dagvlinders en andere insecten. Vooral de landtong tussen de Maas en het voormalige grindgat is - met zijn afwisseling van grazige weiltes, bloemrijke ruigten, struweel en jong hardhoutoobos - relatief soortenrijk. Het grote eiland in de plas heeft daarnaast een belangrijke meerwaarde voor o.a. broedvogels en Bever doordat het er relatief rustig is. Dit heeft in 2009 geleid tot het eerste succesvolle broedgeval van de Zwarte wouw in Limburg. Ook ligt hier een grote burcht van een beverfamilie.

In het terrein zijn vooral plantensoorten van de ondergroei van hardhoutoobos en van (kalkrijke) zoom- en mantelvegetaties goed vertegenwoordigd: o.a.

Bermooievaarsbek, Boskortsteel, Gulden sleutelbloem, Slangenlook, Borstelkrans, Wilde marjolein en Vijfdelig kaasjeskruid.

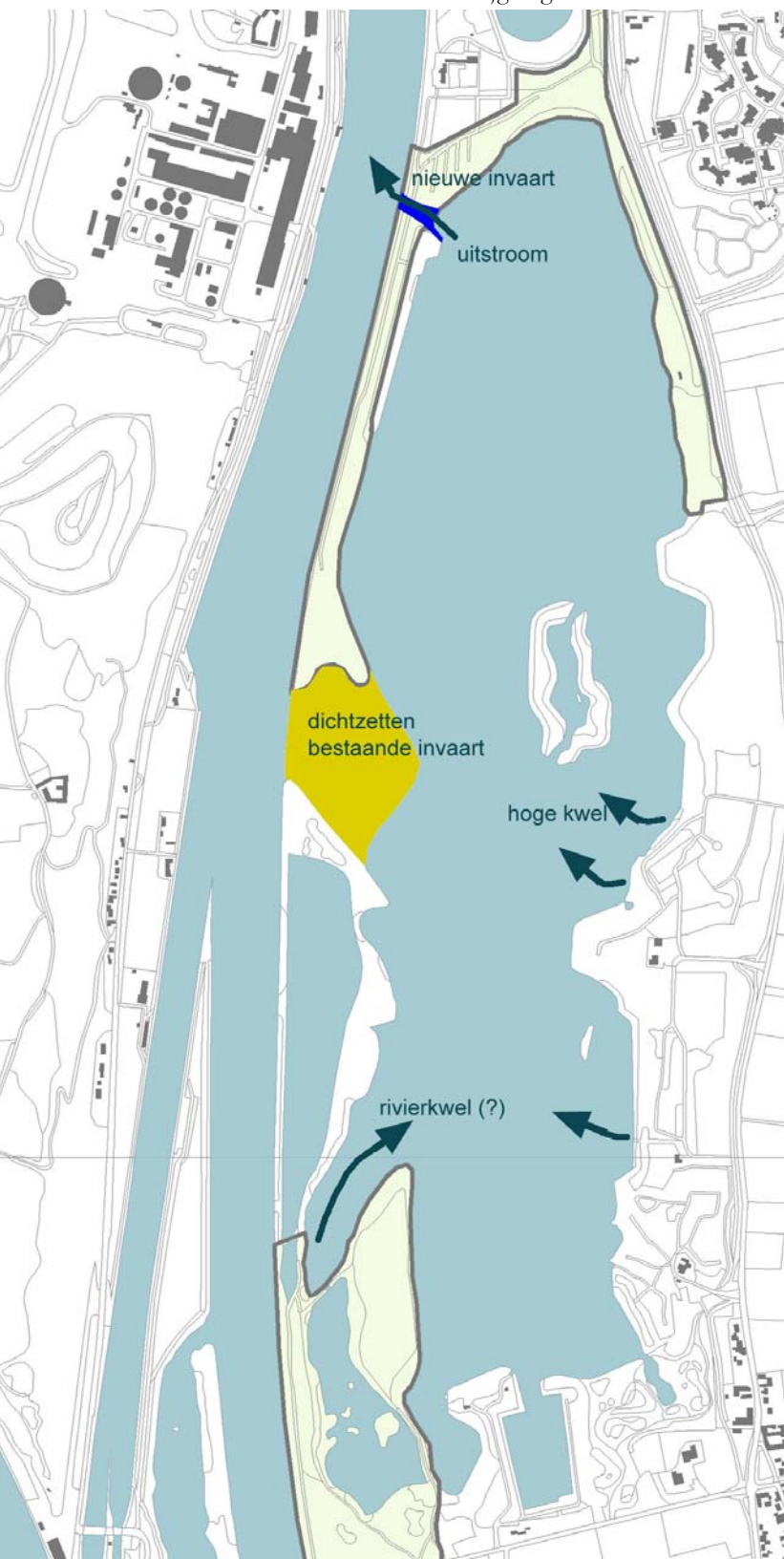
Net als de andere terreinen langs de Bovenmaas is er sprake van een behoorlijk hoge variatie aan dagvlinders waaronder Bruin blauwtje, Koninginnepage en in sommige jaren ook Boswitje. De soortenrijkdom houdt mede verband met de ligging nabij de Sint Pietersberg. Andere interessante insecten zijn Gouden sprinkhaan, Klein vliegend hert en Vals witje. De stekelstruiken op de landtong vormen een ideaal leefgebied voor struweelvogels als Bosrietzanger en Grasmus die hier in hoge dichtheden voorkomen, maar ook minder algemene soorten als Geelgors, Kneu, Putter en Spotvogel. Bijzonder is ook de kleine kolonie Kramsvogels nabij de ingang van het terrein. Andere bijzonderheden die in 2009 zijn waargenomen zijn Dodaars (1), Kleine plevier (3), Oeverloper (1) en Tafeleend (1).

De aquatische natuurwaarden van de (oevers) van de plas liggen op een laag niveau. De soortenrijkdom aan libellen is gering en waterplanten komen in de oeverzone van de plas nauwelijks voor. Dit heeft onder andere te maken met de steile oevers. Bovendien kampt de plas de laatste jaren vaak met blauwalgenbloei doordat er in de voedselrijke plas geen doorstroming plaatsvindt.

1.11.2 Ideeën en aanbevelingen

- De beste optie om de doorstroming in de plas te verbeteren en de blauwalgenproblematiek te verminderen is het verplaatsen van de invaart van de plas naar de noordwestpunt (figuur 8). Hierdoor ontstaat - ondanks de verstuwings - gedurende een maximum aantal dagen per jaar een hoogteverschil tussen de waterstand in het bovenstroomse deel van de Maas en de waterstand in de plas. Hierdoor zal, wellicht onder invloed van beperkte kwel (mogelijk zowel rivierkwel als hoge kwel), een lichte stroming vanuit de plas naar de Maas gaan optreden, waardoor de waterkwaliteit kan verbeteren. Gevolg hiervan is dat de Maasdam van de Pietersplas aan natuurgebied Eijsder Beemden en het Belgische schiereiland L'Illa zal worden gekoppeld en dat het gebied dus een andere toegang krijgt. Dit heeft onder meer als voordeel dat de Eijsder Beemden een veel groter aangesloten natuurgebied kan worden. Ook ontstaat er ruimte voor natuurlijke recreatieve zonerings op de langgerekte landtong langs de Maas.
- Als dit niet mogelijk blijkt kan de doorstroming van de plas ook verbeterd worden door de aanleg van een klein beekje in een wat bredere hoogwatergeul tussen de plas en de Maas ten zuiden van het kasteel. Het gaat daarbij globaal om een beekje dat stroomt door het (geringe) hoogteverschil tussen de plas en de Maas. Om de doorstroming tijdens hoogwater te verbeteren zou dit beekje kunnen worden ingebed in een droge overloopgeul met een grindige bodem. Het vrijkomende materiaal kan worden benut voor oeverafwerking of eilandvorming in de plas.

- De aanleg van nieuwe eilanden bijvoorbeeld in de noordoosthoek van de plas. Dergelijke eilanden blijken interessante broedbiotopen voor tal van bijzondere vogelsoorten die elders in deze recreatieplas vaak niet voldoende rust vinden gedurende het broedseizoen. In het kader van compensatie van het verlies van leefgebied van de beschermde Bittervoorn bij de aanleg van de vierde sluis bij Ternaaien is een dergelijk eiland gepland (Van Wageningen, 2009, figuur 9). Aanbevolen wordt om van dit ontwerp alleen het langwerpige eiland aan te leggen en zeker niet de twee kleine dwarsdammen omdat dan juist minder doorstroming, versnelde opslibbing tijdens overstromingen en vorming van blauwalg gaat optreden. Hoe verder het eiland van de oever af ligt, hoe langer het duurt voor het tussenliggende gebied opslibt. Daarnaast kan ook een eiland worden aangelegd met grond die vrijkomt bij de herinrichting van de nabijgelegen Kleine Weerd.

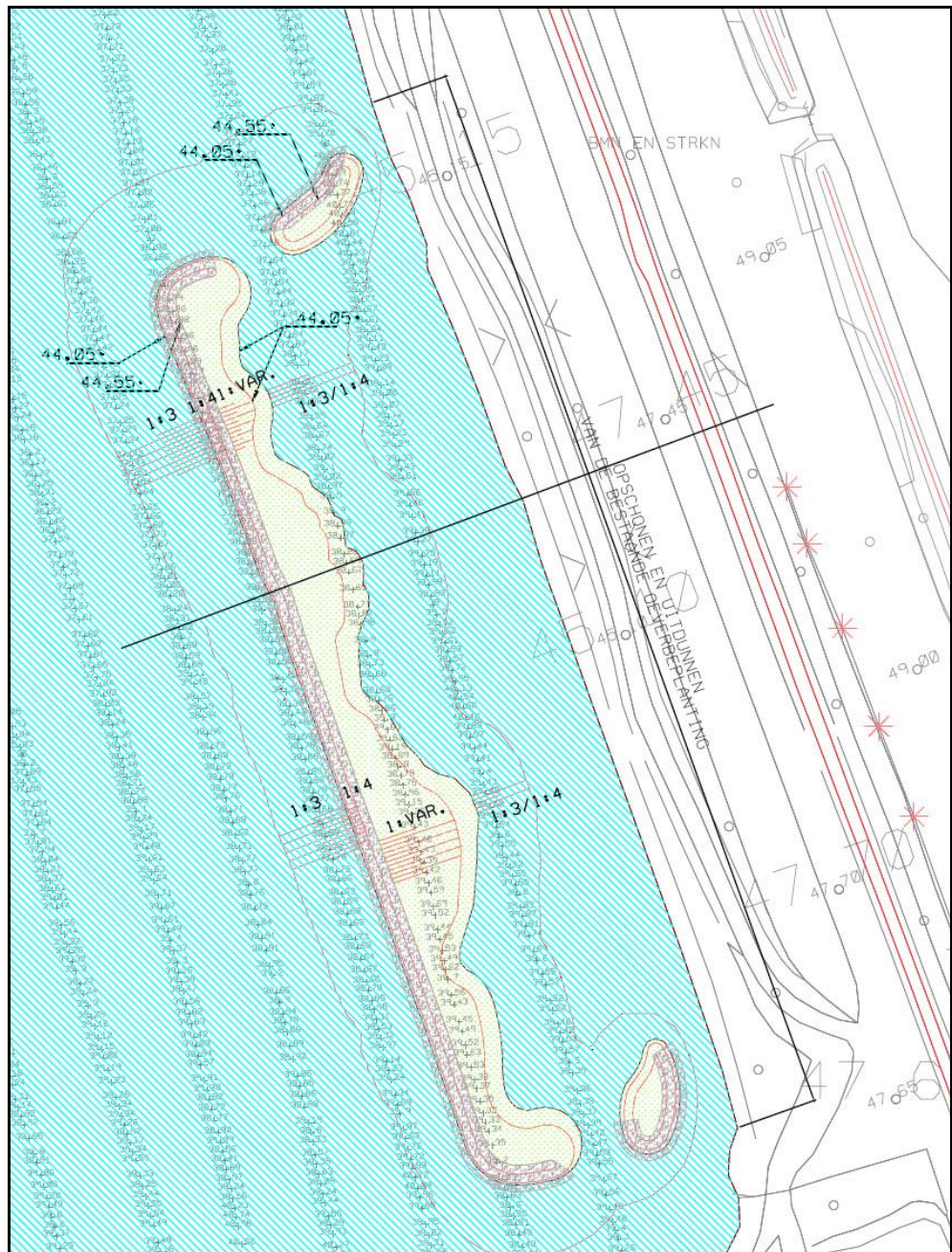

- Verwijderen van breuksteen uit de oever van de Maas en rondom de zuidpunt van de landtong. Ook de monding van de Zeep in de Maas kan daarbij worden aangepakt door het verwijderen van steenbestorting en steenzetting.
- Verwijderen van oude hekken van het terrein van de watersportvereniging (bij de kleibult)
- Mee begrazen van het voormalige terrein van de watersportvereniging (vanaf 2010).
- Schaalvergroting van het natuurgebied door de verwerving van hooilanden aan de zuidoostzijde van de Oosterweg. Idealiter wordt er op termijn een verbinding gemaakt met het natuurgebied Eijsder Beemden, evt. door uitruil of verplaatsing van recreatiebedrijven (o.a. de camping) die in deze ecologische verbingszone liggen.
- Ook kan op termijn een verbinding worden gemaakt met het natuurgebied Kleine Weerd aan de noordzijde. Ten noorden van de toegangsweg naar kasteel Hoogeweerth ligt al een (braakliggend) perceel van het Limburgs Landschap.

Figuur 8. Voorstel voor verplaatsing van de invaart van de Pietersplas om doorstroming en waterkwaliteit van de plas te verbeteren. Bij de aanleg van een nieuwe verbinding dient rekening te worden gehouden met de ligging van een stukje hardhoutoibos bij de monding van de Zeep.

Door deze herinrichting kan het natuurgebied Eijsder Beemden worden uitgebreid met de landtong van de Pietersplas via het schiereiland L'Ille.

Verder zouden er aan de noordzijde van de plas een of meer nieuwe eilanden kunnen worden aangelegd met grond die vrijkomt bij de herinrichting van de Kleine Weerd.

Figuur 9. Ontwerp van vooroever in de vorm van eiland langs de oostoever van het noordelijk deel van de Pietersplas (ter hoogte van elzenbroekbos) (uit Van Wageningen, 2009).

Literatuur

Ganzevles, W. & W. Vergoossen. 1981. Vogels van het grindgat te Oost-Eijsden. Uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Noorden, B. van. 1998. Broedvogels van het westelijk Heuvelland. Avifaunakartering Limburg. Deelgebied VI, 1995. Provincie Limburg, Maastricht.

Overmars, W. 1995. Eilanden in de Maas. Historisch-morfologische ontwikkeling van de Maas tussen Eijsden en Maastricht. Natuurhistorisch Maandblad 84 (6/7): 167-176.

Overmars, W., B. Paffen & P. van Avesaath. 1992. Waterplanten in de Maasplassen: een inventarisatie 1990-1991. Reports of the project "Ecological Rehabilitation of the River Meuse". Nr. 5. RIZA, Arnhem.

Verbeek, P.J.M. 1996. Waterplanten in de Grensmaas 1996. Inventarisatie en standplaatskarakterisering. Bureau Natuurbalans & Limes Divergens, Nijmegen.

Voskamp, P. & H. Don. 2009. Succesvol broedgeval van de Zwarte Wouw in het Maasdal. Limburgse Vogels 19: 70-72.

Wageningen, H. van. 2009. Natuureiland Pietersplas. Een compenserende maatregel voor de aanleg van de vierde sluis bij Ternaaien. In opdracht van SOFICO. Royal Haskoning, Maastricht.

Wever, A. de. 1918. Lijst van wildgroeïende en eenige gekweekte planten in Zuid-Limburg. Jaarboek Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Wever, A. de. 1942/ 1943. De Natuur in ! deel II: naar de Maasstreek. Overdruk uit Natuurhistorisch Maandblad 31 (12) en 32 (1-12).

Bronnen

Provincie Limburg, ecologisch databestand, Natuurbank Limburg
Archief van Stichting het Limburgs Landschap (G. v.d. Brink)

Dankwoord

Jan Joost Bakhuizen, Harry Bussink, Pepijn Calle, Jo van der Coelen, Jack Geraedts, Henny Kloosterboer, Boena van Noorden, Arjan Ovaa en Harry Tolkamp.

Beeld van kasteel Hoogenweerth met park- en hardhoutooibos. Let ook op de met breuksteen vastgelegde oevers van de Maas (foto: Dienst Landelijk Gebied).

